

Metselen of behangen zijn niet alleen menselijke activiteiten, wilde bijen kunnen er ook wat van. Wie meer bekend wil raken met deze boeiende insectengroep kan in eigen tuin al veel leuke observaties doen.

Tekst Hans Nieuwenhuijsen en Jinze Noordijk

Meer wilde bijen in de tuin

Er komen in Nederland maar liefst 358 soorten bijen voor. Op de honingbij en een dertigtal hommels na leven de meeste bijen niet sociaal maar solitair. Dit betekent dat elk bijenvrouwje apart een nestje maakt dat uit een aantal broedcellen bestaat. Elke cel vult ze met een balletje stuifmeel en wat nectar en legt daarop een ei. De larven die uit de eieren komen, voeden zich vervolgens met het stuifmeel. Omdat veel wilde bijen hun stuifmeel halen bij specifieke plantensoorten, en deze daarbij bestuiven, spelen ze een belangrijke rol in de Nederlandse ecosystemen. Veel soorten stellen hoge eisen aan hun leefomgeving. Daarin moet zowel nestgelegenheid als voldoende geschikte bloemen aanwezig zijn.

Ook rondom huis zijn er veel bijen waar te nemen. Wie op een zonnige dag eens in de tuin rondkijkt zal zich verbazen over de grote variatie in vormen, kleuren en gedrag. Met de nieuwe zoekkaart 'wilde bijen in tuinen' zijn er twintig op naam te brengen. We bespreken hier een paar soorten met elk een heel verschillende leefwijze.

'Grondbroeders' zijn bijen die ondergronds hun nest bouwen, vaak in een zelf gegraven hol, maar vooral hommels maken gebruik van verlaten holen van andere dieren.

Hommels zijn sociale bijen die in kolonies leven. Koninginnen van de aardhommel overwinteren nadat ze in de herfst hebben gepaard. Zodra de dagen in het volgende voorjaar wat warmer worden komen ze te voorschijn. Ze zuigen nectar uit vroeg bloeiende planten, zoals paardenbloemen en ze zoeken laag bij de grond naar allerlei holletjes, vaak oude muizengangen, om hun nest te beginnen. In de loop van de lente en de zomer bouwen ze een kolonie van werksters op. In de herfst verschijnen er dan weer mannetjes en toekomstige koninginnen. Daarna sterft de kolonie uit, met uitzondering van de koninginnen.

Het vosje lijkt wel wat op een hommel, met de lange vosrode beharing op de rug. Het is echter een zandbij die in ijl begroeide bodem een nestgangetje maakt. Niet zelden gebeurt dat in tuinen en parken. Zandbijen zijn solitaire bijen maar op geschikte plekken worden de nesten vaak naast elkaar gemaakt,

zodat het bijna lijkt alsof er van een kolonie sprake is. Wie deze opvallende soort in de tuin wil hebben, doet er goed aan om bessenstruiken (*Ribes*) in de tuin te planten, want de bijen zijn dol op dat stuifmeel en nectar. Het mannetje van de gewone sachembij is makkelijk te herkennen aan de lange beharing op het lichaam en de middelste poten en aan zijn gele gezicht. Vroeg in het voorjaar zijn ze in tuinen en parken te zien, waar ze bloemen als longkruid en dovenetel opzoeken om voedsel te verzamelen. Ze vliegen daarbij snel langs vaste routes. De vrouwtjes maken de nesten vooral in verticale grond, zoals in oude muren, dijken, en soms zelfs in plantenbakken.

HOLENBROEDERS

'Holenbroeders' bouwen hun nest bovengronds. Meestal gebruiken ze hiervoor bestaande holten, zoals holle takjes en muurspletten. Soms metselen ze zelf een nestje, bijvoorbeeld tegen een boom.

De grote klokjesbij is een voedselspecialist, hij vliegt alleen op klokjes. De mannetjes slagen in de bloemen door zich vast te bijten

EEN TIJDSCHRIFT VOL BIJEN

De Nederlandse Entomologische Vereniging heeft een themanummer van het tijdschrift Entomologische Berichten gemaakt over wilde bijen. In twintig artikelen worden allerlei aspecten van de biologie en ecologie van bijen besproken. De inleidende artikelen gaan over het hoe en waarom van het Jaar van de Bij, de diversiteit binnen deze insectengroep en de bedreigingen waaraan ze bloot staan.

Dan zijn er onder andere bijdragen over de nestbiologie, parasitaire soorten in bijen-nesten, toegespitst beheer voor een zeldzame soort, de effecten van honingbijen op wilde bijen en het aanbieden van allerlei soorten nesthulp (bijenhôtels) voor bijen in de tuin. Het bijna 150 pagina's dikke themanummer is voortreffelijk geïllustreerd door enkele topfotografen en biedt een schat aan informatie voor biologen, natuurbeschermers en landschapsbeheerders.

Jinze Noordijk & Theo M.J. Peeters (redactie) 2012. Bijen – bedreigingen, biologie en bescherming. Entomologische Berichten 72 (1-2): 1-148.

Exemplaren van dit themanummer zijn te bestellen door €15,- per gewenst exemplaar over te maken op rekeningnummer 188130 t.n.v. de Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam. Plaats in het mededelingenveld 'themanummer bijen' en het bezorgadres.

Links - Het vosje is een solitaire zandbij die veel op een hommelt lijkt. Beeld Tim Faasen

Midden - Grote wolbij verzamelt donsharen voor zijn nest. Beeld Pieter van Breugel

Rechts - De grote behangersbij met een nieuw stukje behang. Beeld Pieter van Breugel

aan de meeldraden. De vrouwtjes verzamelen het stuifmeel van allerlei klokjessoorten en vervoeren dat naar hun nesten. Die nesten worden in de natuur in kevergangen in hout gemaakt. De bijen zijn echter makkelijk de tuin in te lokken door gaatjes te boren in hout of bundels rietstengels aan te bieden. De rosse metselbij is de algemeenste metselbij van Nederland. De soort vliegt al vroeg in het jaar en is niet kieskeurig wat betreft de bloemen die hij bezoekt. Ook voor de nestbouw past hij zich makkelijk aan. Allelei gaatjes in muren of hout kunnen gebruikt worden om het ei af te zetten. De gaatjes worden netjes dichtgemetseld als het ei en de voedselvoorraad erin zijn afgezet. De soort heeft een sterke voorkeur voor bijenhôtels.

De grote wolbij is een mooi zwart-geelgekleurde soort. Hij kan in de lucht zweven, iets wat niet veel bijen hem nadoen. Het is een echte zomersoort die vooral in juli is te zien. Ze bezoeken dan vooral lipbloemen en de mannetjes verdedigen een goede voedselplek fel, waarbij ze andere wolbijen en insecten agressief wegjagen, onder meer door ze

te bijten met hun stevige kaken. De wolbij maakt comfortabele nesten, waarvoor de donsharen van allerlei tuinplanten – zoals salie, wollig vingerhoedskruid, ezelsoor – worden afgeschraapt om hun holletje mee te vullen.

De grote behangersbij maakt vooral nesten in allerlei holletjes, vaak in hout maar soms ook in de grond. Hij doet zijn naam eer aan; ze 'behangen' hun holletjes met stukjes blad zodat een kokertje ontstaat waar het ei in gelegd wordt. Bijen hebben vertakte haren waarmee ze stuifmeel verzamelen. Bij de grote behangersbij en vele andere soorten bevinden zich veel verzamelharen op de buikzijde. De bijen landen op bloemen en het stuifmeel blijft steken tussen de haren, waarna het naar het nest vervoerd kan worden.

MEER WILDE BIJEN IN DE TUIN?

Er is een aantal simpele manieren om meer bijen in uw tuin te krijgen (uitgebreidere informatie hierover is te vinden op www.jaarvandebeij.nl):

1. Gebruik geen bestrijdingsmiddelen.

2. Koop of maak zelf een bijenhôtel en hang het op in de eigen tuin of op het balkon.
3. Zorg voor kale plekkjes droge grond voor de grondbroeders. Dit kan een kale zandbodem zijn, maar ook een heuveltje leem of een rotstuijn of muurtje dat is aangevuld met leem of mergelpap.
4. Alleen nestelplaatsen zijn niet genoeg, want bijen hebben ook nectar en stuifmeel nodig. Het is daarom van belang dat uw tuin niet te netjes is en veel geschikte bloemen heeft.

Als we deze aanbevelingen ter harte nemen, kunnen we makkelijk twintig bijensoorten aan huis krijgen.

Hans Nieuwenhuijsen is actief lid van de KNNV-afdeling Alkmaar en is werkgroepcoördinator voor spinnendoders bij EIS-Nederland. Jinze Noordijk werkt bij EIS-Nederland en is coördinator van de Insectenwerkgroep van de KNNV-afdeling Wageningen e.o.